

Slunečník proti sekyře

HELEN OYEYEMI

přeložil Ladislav Nagy

edice angloamerických autorů
ARGO

Slunečník proti sekyře

Helen Oyeyemi

Slunečník proti sekyře

**HELEN
OYEYEMI**

přeložil Ladislav Nagy

Vydání knihy podpořilo Ministerstvo kultury České republiky.

Edici angloamerických autorů řídí Petr Onufer

PARASOL AGAINST THE AXE

Copyright © 2024 by Helen Oyeyemi

Czech edition © Argo, 2024

Translation and afterword © Ladislav Nagy, 2024

Cover art © Veronika Holcová, 2024

ISBN 978-80-257-4614-1 (váz.)

ISBN 978-80-257-4668-4 (e-kniha)

Periferie není prostou funkcí vzdálenosti a dostupnosti vůči centru; často je spíše výsledkem protichůdných nároků dvou nebo více center.

– *brněnské přísloví*

Daheim tue
als ob du zu Hause wärest,
aber draußen
mach keine Flausen!
Und noch etwas:
gib acht!
die Treppe hinunter
und die Treppe hinauf
sind gleich

– *Ivan Wernisch, Gib acht!*

V jistém okamžiku jsem se, ani nevím proč, přidala do whatsappové skupiny, podle všeho založené pro sdílení stížností na české hlavní město. Několika lidem, kteří „jen chtěli napsat, že se jim tam líbilo“, se dostalo zdvořilého, leč důrazného upozornění, že pro ty, kteří si pobyt v Praze užili, existuje skupina úplně jiná a že by si ji měli sami najít. Tak jo...

...řekla jsem si, že si stížnosti rychle projedu. Očekávala jsem deset dvacet nepodložených nářků od toho typu lidí, které popadne záchvat zuřivosti, kdykoli narazí na místní, jež nejeví známky vděčnosti, že nějací cizinci „projevují zájem“ o jejich část světa. (Ba co víc, strkají do ní nos!) Deset dvacet přihlouple ufnukaných příhod... jenže tohle jsem tam vůbec nenašla. Užasle jsem skrolovala po celé hodiny. Tolik drsných zážitků, tolik oprávněné úzkosti! Podávaných v řadě jazyků. Některé z těch zmiňovaných incidentů se odehrály před mnoha lety; docela dost se jich zjevně přihodilo prarodičům vypravěče (?).

Nejdelší zprávy byly psané česky a tepaly zuřivým sarkasmem. Zprávy v japonštině byly nejkratší i nejkritičtější. Členové skupiny na sebe prozrazovali pouze povrchní informace – národnost, původ, věk, výšku, v některých případech hmotnost a tělesné míry – a jejich příspěvky se četly, jako když se oběti pokoušejí zjistit, zda ten, kdo je napadl, neměl vyhlédnutý nějaký „typ“. Jenže jen marnili čas, nic jako „typ“ neexistuje. Město distribuuje urážky a pohoršení bez rozlišení.

Když už jsem měla pocit, že jsem toho přečetla dost, napsala jsem nesouhlasný komentář, jenž se téměř okamžitě ztratil v přívalu mnohem zaujatějších zpráv, objevivších se v témže okamžiku.

Uvedla jsem, že si žádné takové incidenty nevybavuju; stejně tak si nevzpomínám na lidi, které potkaly. Rozhodně tedy ne, pokud jimi předložené charakteristiky měly sloužit jako pomůcka pro rozpomenutí. Je mi líto, že je potkalo něco takového. Jenže – jenže já na tom přece nemám o nic větší vinu než oni. Je mi líto každé špatné věci, která se jim přihodila, každého podrazu nebo újmy na jejich sebeúctě – ale jakou cenu má smutek přihlížejícího? Protože přesně tohle jsem já. Přihlížející, nikoli příčina. Přihlížet něčemu znamená víc než jen u něčeho náhodou stát, ale i tak... co všichni tihle lidé chtějí, co ve skutečnosti očekávají? ALE NO TAK, DĚCKA, napsala jsem. To jako vyrazíte do města a pak se urazíte kvůli tomu, že to město nějak žije? Vždyť nepatřím ani k těm větším metropolím! Kdybych patřila, tak bych vás i vaše blízké sežrala zaživa. Nesežrala jsem, ale děkovat mi za to nemusíte! Mé sebevědomí je v dobré kondici a nepotřebuje vaši vděčnost!

Tohle jsem se ve zkratce pokoušela říct. Teď trochu lituju, že jsem tam dala tolik vykřičníků. Stejnou zprávu jsem napsala česky a německy. Co se mě týče, pokud nevládnete oběma jazyky, tak ať si myslíte, že víte o Praze cokoli, bude to vždycky nějaký kompromis. Což samozřejmě vadí jen tehdy, pokud vás nějaký kompromis v tomhle kontextu nějak trápí. Rychlý test: tu zprávu na WhatsApp jsem napsala anglicky, takže to, co jste teď četli, jsou vlastně jen parafráze. Jak se k tomu stavíte? Máte pocit, že to je hnusný? Tak sbohem.

Té zprávě jsem dala pět minut, aby si ji mohl přečíst každý, kdo ji číst potřeboval – načež jsem WhatsApp smazala. Docela porod, vzhledem k tomu, že telefonům fakt nerozumím a vlastně ani nevím, jak jsem si aplikaci stáhla a založila si uživatelský účet. Mé schopnosti přicházejí

a odcházejí – jenže pravda je taková, že jsem na telefony příliš... řekněme příliš „stará“. Neměla bych je vůbec používat. Měla bych si pořídit sekretářku. Hele, ale to je dobrý nápad: sekretářku.

Ale zpět k mé... jak to vlastně mám nazvat: apologii? obraně? omluvě? Rozhodně to není vysvětlení. Když poodhalím duši, má to pro mě nepříjemné konotace – většinou kvůli palicím, jimiž kolem sebe máchají fanatici katolického a komunistického ražení. A kdyby tak jen tihle fanatici byli sami cizinci! Jenže když cizinci zmizí, tak vám pořád zůstanou domácí šílenci a oportunisti...

No, ale tohle je můj problém, ne váš. Přemýšlela jsem o tom, že bych chování, o kterém jsem četla ve whatsappové skupině, omluvila zvláštními okolnostmi. „Vezměte laskavě v úvahu zeměpisnou šířku a délku tohoto místa“ a „Všimněte si, jak se tohle město dotýká hvězd, věřte mi, je to archetypální záležitost...“ – takovýchle věcí bych mohla říct. Ale i kdybyste byli ochotni na takovýhle nápad přistoupit, nese s sebou určité komparativní úkony, na které nejsem úplně vybavená. Tak za prvé bych musela vytvořit dojem, že existuje něco jako *obyčejné* město, že jsou města, jež neobsahují jistý stupeň optické iluze. (A co se týče těch optických klamů, ať už odpudivých nebo naopak svůdných, nezrcadlí se v nich jen odpor k tomu, aby o nich někdo říkal, že je zná „jako své boty“?)

Ne – Paříž by se na Prahu úkosem nedívala. Istanbul by ji vesele a laskavě povískal ve vlasech; připomínalo by to dva sourozence naprosto si jisté vlastní nepřekonatelnou pohledností. Šanghaj by možná trošku flirtovala... Atény by okamžitě souhlasily s tím, že se vyrazí na ryby. A tak dále. V očích svých protějšků po celém světě neporušila Praha žádný ze zákonů, jimiž se řídí skutečně velká města. Co dalšího mají tahle místa společného? To je docela oříšek... docela jasně vidíme, že hodně toho závisí na vrtoších zeměpisu, víry, historie, ekonomiky. Možná že když se to vezme kolem a kolem, tak jediným rysem, o kterém není

diskuse, je velkoměstské naparování. Troufalost kombinovaná s jistým odstupem od rozumu. Právě tohle je totiž temperament, který města opravňuje k tomu hrát se svými vládci hru na fanty, hru, která končí katastrofou. Nebo revolucí. Anebo obojím.

A tak tolik nepřekvapí, že hlavní město jen zřídka kdy vyjadřuje atmosféru zbytku země. Když lidé z populace žijící mimo hlavní město říkají: „Ale tam to je jako v úplně jiné zemi,“ není se vlastně čemu divit. Takové poznámky se nesou v závistivém, znechuceném, zmateném, zoufalém, úzkostném duchu... když o tom teď tak mluvím, uvědomuju si, že mi někdo kdysi řekl: *Hlavní město je ta část země, jež nejobtevněji patří světu a zároveň národu. Je to vstupní brána pro cizince, jenž nedokáže nebo nechce opustit svou cizost. A je to poslední příležitost pro místního, který by se jinak vzbouřil...*

O člověku, který mi to řekl, si nepamatuju vůbec nic, tedy kromě toho, že jsem ho měla hodně ráda a že věřím, že svá slova myslel upřímně, a taky – no, zbožňovala jsem pohled, který ta slova provázel. Já a moje špatná paměť, kvůli které mi zůstávají jen pohmožděniny tlumené, hodně tlumené barvy.

Nebudu pomlouvat malá města a vesnice. Ode mě nikdy neuslyšíte, že velkoměsto je inspirativnější nebo složitější prostředí než nějaká stálá osada, jež zůstává věrná svým hranicím.

Přesto ale.

Temperament malého města nebo vesnice je celkem významně spojen s očekáváním, že tohle malé město nebo vesnice přetrvá od jednoho roku k dalšímu. Velkoměsta, zejména pak hlavní města, na něco podobného nikdy spoléhat nemohla. Své základy podrobují neustálé zkoušce od okamžiku založení do okamžiku pádu. Tolik se toho stalo. Tolik, že to nikdy nepůjde vypovědět. Cítím se hloupě, když vám to připomínám. Vždyť to sami víte z vlastní zkušenosti.

A taky – taky... když budeme mluvit neadresně, aniž by se to týkalo jiných měst nebo vašeho života, když prostě zaujmeme takovou statistickou perspektivu, není úplně v pořádku, když si město trochu, anebo trochu víc, z někoho vystřelí, pokud na to dostane náladu? Praha má kladných charakteristik víc než dost. Na každou z těch stížností na WhatsAppu připadají miliony dalších pozorovatelů, kteří sem přijeli a zase odjeli, aniž by se jim přihodilo cokoli neobvyklého. Mluvím teď o všem, od dovolených přes konference, koncerty, studentské pobyty až po celé životy prožité v tomhle místě, od narození po smrt. Žádný z těch lidí by v těch příbězích o metropoli utržené ze řetězu nepoznal své město. Pokud se tak rozhodnete, asi jen máloco vám může zabránit vnímat tohle město jako usedlé, stoické, ba dokonce plaché. Domov duší, které jí, spí a vydechují sny, zatímco jejich doprovázející těla se nevrle plahočí životem.

Někteří – například nesmrtelný doktor Ripellino – říká, že Praha nikdy nezanikne. Tvrdí, že bude věčně plynout po vltavských březích coby srdce národa, jenž je sám nepokojným srdcem kontinentu. No dobře, jak je libo. Tohle bych si ostatně přála i já: neměnnou změnu.

Ale i tak... tvrdím, že pokud Praha nikdy nezanikne, tak vlastně nikdy ani nebyla městem.

A pokud nikdy nebyla městem, tak čím je?

Ať je Praha čímkoli (kýmkoli), její činy jsou páchány bez varování.

Příkladů se dočkáte. Ne z WhatsAppu – z mé krátkodobé paměti. Budu vám vyprávět o Dorothee Gilmartinové a Hero Tojosoavé – ženě, co mluvila sama se sebou, a další ženě, která celkem s radostí dělala všechno pro to, aby tak nečinila. Pospěšme si, dokud si to ještě pamatuju...

Začneme krátce o Hero Tojosoaoové:

Pokud si ji potřebujete představit, měř v ponožkách metr osmdesát a svou postavu zabydluje naplno a s lehkostí. Taky aby ne: první z jejích epizod prudkého růstu na ni přišla, když jí bylo deset... a tak měla třicet let na to, aby tuhle baletní rovnováhu vypilovala. Dredy má krátké i dlouhé, mix černých a šedivých – sama říká, že „nechává odejít mládí“, nicméně výsledným efektem je stříbrně klopenatá, strategicky rozdělená pelerína provázků šimrající ji na špičce nosu a klouzající k ochmýřené zastávce tam, kde jí končí vlasy. V minišatech působí její nohy rozhodně nebezpečně, většinou jsou ale nenápadné, protože nosí na klucičím způsob džíny. Nejčastější výraz jejího obličejce lze připodobnit k potvrzení o přečtení, které zabije konverzační vlákno, anebo k emoji zdviženého palce v odpovědi na vyznání lásky. V protokolech jejích zpráv se odráží její fyzická persóna. Nepřátelství? Bezcitnost? Ani ne. Někdy prostě není co dalšího říct. I když si ten druhý myslí, že ano.

Hero Tojosoaoová hodně nerada nasazovala úsměv, který říkal: *Chápu, díky*; vždycky to pro ni byl triumf vůle. Netvrdila, že je neomylná – sama přiznávala, že osobní rozhovory jí moc nejdou. Jean-Pierre Randolph, otec jejího syna, ji takhle doběhnul hned několikrát, když se hodlala zdržet příkrých soudů či pevných postojů, jenže pak se spor převedl do textové podoby. Oproti tomu její sklon nereagovat měl účinek okamžitý. To vždycky nastal jiskřivý mráz; takový, že se zarazil i ten nejzatvrzelejší sobec... působilo naprosto bláhově odhalovat se někomu, kdo

při naslouchání nasadí takovýhle výraz. Přátelé i milenci, dočasně donucení k poddajnosti jejím úsměvem, jímž samotným dokázala změnit téma rozhovoru, pak často vznášeli opožděná obvinění ze sedadla vozu odvázejícího je domů anebo v textových zprávách zasílaných z vedlejší místnosti. Uvědomuje si, že takhle znemožňuje debatu o důležitých věcech? Naplňuje ji štěstím, že brání svobodě projevu? Hero vždycky namítala, že ona takováhle vůbec není, že vás vyslechla a že žádnou z vámi vyslovených myšlenek neodmítla. Dokonce projevuje ochotu i schopnost doslova opakovat, co ten druhý řekl...

Hodně knih je pevně zavřených, přestože obecně budí dojem, že jsou doširoka otevřené – žoviálně vám nastaví zadní stránku obálky coby svou první stránku a jsou překvapeny, že čekáte víc. Některé z těchhle neoblomně zavřených knih jsou rovněž lidé. Takže tady to máte: jestli chcete, představte si takhle Hero Tojosoaoovou.

Pokud nepotřebujete nějakou konkrétní představu Hero Tojosoaoové, pak zapomeňte na všechno kromě jejího věku a ladné chůze.

Tojosoaoová dorazila do Prahy v červnu 2018. Aspoň si myslím, že to byl červen. Ale mohl to být i červenec.

Ve městě tehdy nepršelo osm měsíců. Anebo devět měsíců. Žízeň křiví data. Na severu českých zemí, podél boulovitých břehů Labe, vystupovaly balvany výš a výš, zatímco řeka klesala níž a níž. Nebyly to ale ledajaké balvany – byly to hladové kameny. Stačilo pár dlouhých čvachtavých kroků přes prostor, kde byste se na počátku roku utopili, a mohli jste na těch sentimentálních tabulích zkázy pokleknout a číst na nich vyrytá slova. Pozdravy ze sedmáctého století. *Wenn du mich siehst, dann weine* nastavil náladu dokonale. *Jestli mě vidíš, dej se do lkaní*. Ano, viděla jsem ten kámen, a ano, zalkala jsem. Proč to nepřiznat? Ale hladové kameny se mnou ještě neskončily: další jsem zahlédla v Těchlovicích a ten skutečně mé zoufalství posunul do první třídy: *Wir haben geweint – Wir weinen – Und*

ihr werdet weinen. Lkali jsme – lkáme – a lkát budete vy. Kdyby vám nějaký váš přítel posílal takovéhle zprávy, asi byste ho zablokovali, že jo? Akorát mně přišlo, že to nějak tomu roku 1617 nemůžu udělat. Nakonec zas tak úplně špatný rok to nebyl.

Co se týče Hero a sucha, ani v nejmenším se nepokouším naznačit, že za něj mohla ona. Jen bych se s ní prostě asi nedala do řeči, kdybych nehledala příjemný způsob, jak v tom suchém, přesuchém ročním období trochu zabít čas. Protože nic jiného jsem nedělala... jen jsem zabíjela čas rozhovorem s atraktivní, byť děsně pomlácenou ženou. K pivu jí dali pytlík mraženého hrášku a ona si ten ledový obklad přikládala na různé části tváře, zatímco jsme hovořili o všem možném s výjimkou jejích modřin.

„Věřila bys mi,“ spustila, „kdybych ti řekla, že jsem sem přijela jen proto, že mě v mém rodném městě pronásleduje dopis? Nemohla jsem zabránit tomu, aby ten zasranej dopis někdo napsal – a vlastně bych to ani nechtěla; ať si každé píše, co chce! Ale to neznamená, že to musím číst. A taky ho nikdy číst nebudu. Nikdy.“

Na počest jejího rozhodnutí jsem pozdvihla sklenici. „Tomu říkám kuráž! Strávit zbytek života na útěku před dopisem. To tomu pisateli ukáže, zač je toho loket.“

Hero Tojosoaoová přikývla, pak svésila hlavu. „K čertu s tím chlapem. Ať se Gaspar Azzouz do pekla propadne!“

Proklínala ale i sebe. „Musela jsem vypadnout,“ vyprávěla mi. „A Praha byla jediný město, kam mě někdo pozval. Jezdím jen tam, kam mě někdo výslovně pozve; takhle neoriginální jsem. Bylo mi líp skoro všude jinde, ale asi patřím k těm lidem, co se poučí, jen když padnou na hubu.“

Vychutnávám si tenhle případ pomýlené identity (kdyby mě znala, neprozradila by mi nic), a tak něco nadhodím, aby mluvila dál. Má otázka, co má ráda, byla ve skutečnosti banální. Její odpověď však ne.

Po krátké odmlce – takové té bublající, těžké jak olovo, jež předchází vyznání náboženské víry, politického

názoru nebo rodového nepřátelství – odpověděla: „No... bouřky.“

A jéje, ale ne. Hned jsem po ní zatoužila. Po všem, co jsem prohlásila o tom, že skutečně a upřímně změním své chování a nebudu dělat nic, co by neudělala svatá Anežka a tak dále, jsem prostě zatoužila po Hero. Jenže tentokrát to určitě začala ona, ne já.

Jen si vezměte tu moji výchozí pozici: vždycky se snažím chovat, jak bych měla, problémy nechávám proplout kolem sebe. Rabíni i křesťanští kněží mi věnovali hodně času, ale nakonec to vzdali. Asi by to nikdy nepřiznali, ale je to pravda. Nedávám jim to za vinu. Dokonce i když je člověk od přírody optimista, potřebuje nějaký příslib, že někdy v budoucnu bude učiněn ještě závaznější příslib, a já nedokážu nabídnout ani to.

Imám v ústřední mešitě hned za Národní třídou je úplně jiný příběh. Při rovnodennosti se mnou hraje vadí-nevadí. Hodinu si můžu vybrat sama: noc se přelije do rána a můj protivník není úplně vzhůru. Zdi modlitebny chrání posvátná slova, když imámovi vyprávím tři přijatelné skutky, které jsem učinila od našeho posledního rozhovoru. Příklad: služba bezplatně poskytnutá nějakému člověku bez přátel a skoro bez peněz. Anebo milé překvapení pro obyčejnou Páju či Pepíka, kteří si začínají myslet, že upřímnost je handicap. Tady jsem pomohla domů jednomu, co ztratil cestu, tamhle zase dala dohromady setkání po letech, hojně opepřené typickými známkami náhody, aby ho ani jedna ze stran nemohla považovat za svoji zásluhu. Prostě takovéhle věci. A pak říkám imámovi tři skutky, které tak úplně hezké nejsou: tuhle jsem byla nápomocna nějakému tomu mimomanželskému zástoji, jindy zas napomohla nějaké té byrokratické lumpárně. Anebo se mě na moment zmocnila nedbalost, a já se jen dívala, jak se mi něco naprosto nedocenitelného vzdaluje z dosahu, jak to odchází, a moc dobře jsem věděla, že už se to nikdy nevrátí. Tři přijatelné věci, tři nepřijatelné. Někdy jsem